

DVIGUBOS ATSAKOMYBĖS PROBLEMA LIETUVOS TEISĖJE

Prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas

Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, 2725 Vilnius
Telefonas 62 77 59
Elektroninis paštas V.Piesliakas@tic.lt

Pateikta 2001 m. spalio 2 d.

Parengta spausdinti 2001 m. gruodžio 17 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas
dr. Edvardas Sinkevičius*

S a n t r a u k a

Straipsnyje autorius kelia dvigubos atsakomybės Lietuvos teisėje problemą ir pateikia jos sprendimo būdus. Ypač daug dėmesio skiriama principo *non bis in idem* sampratai ir aiškinimui Lietuvos teisėje. Autorius sutelkia dėmesį į dvigubo baudimo problemą, kai asmuo už padarytą veiką baudžiamas pagal baudžiamuosius įstatymus ir papildomai pagal administracines teisės aktais. Nagrinėjama Lietuvos teismų praktika, pateikiamos ištraukos iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių.

Straipsnyje nagrinėjama ir kita ne mažiau paini baudžiamosios bei administracinės atsakomybės kolizijos problema ir jos sprendimai pasiremiant įstatymų aiškinimu bei teismų praktika.

Straipsnyje analizuojamas dvigubo baudimo problemos tarptautinis aspektas, nagrinėjamos Europos Tarybos konvencijos, jų aiškinimai bei įtaka Lietuvos įstatymų leidybai.

I. Įžanga į problemą

Lietuvos teisinėje praktikoje nereti atvejai, kai asmuo dėl vieno padaryto teisės pažeidimo iš karto vienu teisės taikymo aktu traukiamas kelių rūšių teisinėn atsakomybėn arba išsprendus vienos rūšies teisinės atsakomybės klausimą asmuo vėliau traukiamas už tą patį poelgį kitos rūšies teisinėn atsakomybėn. Pavyzdžiui, asmuo, vairuodamas transporto priemonę pažeidęs eismo saugumo taisykles bei padaręs avariją, dėl ko nukentėjusiajam buvo padaryti kūno sužalojimai, už eismo taisyklių pažeidimą baudžiamas pagal atitinkamą ATP kodekso straipsnį, o vėliau už tą patį pažeidimą dar nubaudžiamas remiantis BK 246 straipsniu. Kitu atveju asmuo, nuteistas pagal BK atitinkamą straipsnį, vėliau baudžiamas drausmine nuobauda. Pasitaiko ir tokių atvejų, kai asmuo dėl vieno nusikaltimo kelis kartus traukiamas vienos rūšies teisinėn atsakomybėn.

Kyla klausimas, ar galima asmeniui už vieną teisės pažeidimą skirti kelių rūšių teisinės atsakomybės priemones? Ar nebus šiuo atveju pažeisti teisės principai, žmogaus teisės, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija bei Lietuvos Respublikos įstatymai? Ar nesudarys tokia padėtis teisinio pagrindo apskūsti priimtą sprendimą? Juk ir Lietuvos teisėje, ir tarptautiniu mastu yra įtvirtintas vadinamasis *non bis in idem* principas. Jis užfiksuotas ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje, ir Lietuvos Konstitucijoje. Pažodinis šio lotyniško termino vertimas yra „ne du kartus už tą patį“, arba, kitais žodžiais tariant, negali būti dvigubos atsakomybės už tą pačią veiką. Tačiau ar iš tiesų kelių rūšių teisinės atsakomybės priemonių taikymas už vieną teisės pažeidimą visada yra minėto principo pažeidimas. Prieš imantis rašyti straipsnį teko įsitikinti, kad šis klausimas Lietuvos teisinėje literatūroje iki šiol nebuvo gvildentas.

Tuo tarpu dvigubos atsakomybės problema, dėl kurios anksčiau nebuvo susimąstoma, pastaruoju metu tapo ypač aktuali ir baudžiamojoje, ir administracinėje teisėje, nes būtent nusikaltimo ar administracinio nusižengimo padarymas dažniausiai iškelia dvigubos atsakomybės už tą pačią veiką problemą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999–2001 metais sprendė daugelį kasacinių bylų, kuriose kasatoriai vienu ar kitu aspektu skundė teismų sprendimus būtent dėl dvigubos atsakomybės negalimumo principo pažeidimų.

Dvigubos atsakomybės problema yra gana plati ir turi kelis aspektus. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad ji gali būti nagrinėjama ir Lietuvos vidaus teisės, ir tarptautinės teisės aspektu. Vidaus teisės aspektu ši problema savo ruožtu vėl iškyla keliais rakursais: 1) kaip dviguba baudžiamoji atsakomybė už tą pačią nusikalstamą veiką ir 2) kaip paralelinės ar pakartotinės baudžiamosios ir kitos teisės šakos atsakomybė už tą pačią veiką.

II. *Non bis in idem* principo samprata

Nors pažodžiui *non bis in idem* reiškia „ne du kartus už tą patį“ [1, p. 1051], tarptautiniuose ir vidaus teisės aktuose šis principas verčiamas kiek siauriau. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 7 Protokolo 4 straipsnyje, kuris pavadintas „Teisė nebūti persekiojamam ar baudžiamam du kartus“, teigiama, kad „niekas negali būti persekiojamas ar baudžiamas baudžiamąja tvarka pagal tos pačios valstybės įstatymus už nusižengimą, už kurį jis jau buvo galutinai išteisintas ar nuteistas vadovaujantis tos valstybės teise ir baudžiamuoju procesu“ [2].

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje teigiama, kad niekas negali būti baudžiamas už vieną nusikaltimą antrą kartą [3]. 1961 m. BK 3 straipsnio 4 dalyje minėta nuostata skamba taip: niekas negali būti du kartus baudžiamas už tą patį nusikaltimą [4]. Naujojo BK 2 straipsnio 6 dalyje teigiama, kad niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą [5].

Taigi atkreiptinas dėmesys, jog ir Konvencija, ir Lietuvos Konstitucija bei įstatymai nedraudžia dvigubos teisinės atsakomybės apskritai. Jie draudžia tik **dvigubą baudimą**. Todėl *non bis in idem* principą į lietuvių kalbą teisingiausia būtų versti taip: „negalima du kartus bausti už tą patį“. Nubaudimas kaip teisinio reguliavimo metodas būtingas baudžiamajai, administracinei, drausminei atsakomybei. Tuo tarpu civilinės teisės reguliavimo metodas civilinei atsakomybei nepripažįsta baudimo. Civilinės atsakomybės tikslas ne nubausti, o atkurti pažeistą teisę.

III. Dviguba baudžiamoji (administracinė) ir civilinė atsakomybė

Dviguba baudžiamoji ir civilinė atsakomybė už tą pačią veiką neprieštarauja *non bis in idem* principui, todėl Lietuvos įstatymai numato dvigubos baudžiamosios (administracinės) ir civilinės atsakomybės galimybę. Dviguba baudžiamoji ir civilinė atsakomybė gali būti realizuojama dvejopai: a) vienu metu ir vienu teisės taikymo aktu – nuosprendžiu arba b) keliais teisės taikymo aktais – iš pradžių teismo nuosprendžiu, vėliau teismo sprendimu civilinėje byloje.

Mūsų įstatymai įtvirtina galimybę asmenį vienu teisės taikymo aktu teismo nuosprendžiu traukti ir baudžiamojon, ir civilinėn atsakomybėn. Tokią galimybę numato BPK 65 straipsnis. Kaip pasakyta BPK 65 straipsnyje, asmuo, dėl nusikaltimo turėjęs materialinės žalos, turi teisę baudžiamojoje byloje pareikšti kaltinamajam ar asmenims, materialiai atsakingiems už kaltinamojo veiksmus, civilinį ieškinį, kurį teismas nagrinėja kartu su baudžiamąja byla. Tačiau kartu atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamosios ir civilinės atsakomybės sutaptis vienu teisės taikymo aktu galima tik ribotos apimties, t.y. **nusikaltimu padarytos žalos apimties**. Kaip pabrėžė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1998 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. 8 su pakeitimais ir papildymais „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“ 20 punkte kaltininkui padarius materialinę žalą fiziniam asmeniui, įmonei, įstaigai ar organizacijai nusikalstamais veiksmais, numatytais BK 274 ir 275 straipsniuose, pareikšti civiliniai ieškiniai

tenkintini realiai nusikaltimu padarytos materialinės žalos dydžio. Negautos pajamos (palūkanos, delspinigiai ir kt.) baudžiamojo proceso tvarka nepriteisiamos [6, p. 269]. Tuo tarpu teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismai spręsdami civilinio ieškinio klausimus baudžiamojoje byloje peržengia įstatymo reikalavimus ir apkaltinamuoju nuosprendžiu išsprendžia visos su nusikalstama veika susijusios žalos (nuostolių) atlyginimo klausimus.

S. Pakarklis buvo nuteistas pagal BK 274 straipsnio 3 dalį ir taikant BK 45 straipsnį nubaustas 500 MGL dydžio (20 000 Lt) bauda ir konfiskuotas visas jam priklausantis turtas. Iš S. Pakarklio AB „Turto bankui“ priteista 2 890 762,24 Lt. S. Pakarklis buvo nuteistas už tai, kad jis būdamas AB „Statybinės detalės“ valdybos pirmininku apgaule užvaldė 300 000 USD paskolą, kurią įmonė gavo iš Lietuvos valstybinio komercinio banko. Nors teismas nustatė, kad nusikalstamu būdu S. Pakarklis užvaldė 300 000 USD (1 200 000 Lt), teismas, pripažinęs jį kaltu, patenkino 2 890 762,24 Lt civilinį ieškinį, nors didžiąją ieškinio dalį sudarė delspinigiai bei nuostoliai dėl palūkanų negrąžinimo. Tenkindamas nuteistojo kasacinį skundą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. balandžio 10 d. nutartimi panaikino žemesniojo teismo nuosprendį. Nutarties dalyje dėl civilinio ieškinio kolegija pažymėjo, kad iš S. Pakarklio AB „Turto bankas“ buvo priteistas 2 890 762,24 Lt civilinis ieškinys. Kolegija pažymi, kad remiantis BPK 65 straipsnio nuostatomis ir anksčiau minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo 20 punktu kaltininkui padarius materialinę žalą fiziniam asmeniui, įstaigai, įmonei ar organizacijai veiksmais, numatytais BK 274, 275 straipsniuose, pareikšti civiliniai ieškiniai tenkintini realiai nusikaltimu padarytos materialinės žalos dydžio. Negautos pajamos (palūkanos, delspinigiai ir kt.) baudžiamojo proceso tvarka nepriteisiamos. Tuo tarpu teismas, patenkinęs AB „Turto bankas“ 2 890 762,24 Lt ieškinį, pažeidė BPK 65 straipsnio reikalavimus. Net pripažinus asmenį kaltu dėl 300 000 USD paskolos užvaldymo, civilinis ieškinys negalėjo viršyti šios sumos atitiktomis litais, t.y. 1 182 000 Lt [7].

Tačiau reikia pažymėti, kad kiekvienu atveju civiliniam ieškovui paliekama teisė pareikšti civilinį ieškinį nepatenkintai sumai ir vėliau atskirai nuo baudžiamosios bylos civilinio proceso tvarka. Civilinio ieškinio dėl to paties fakto pareiškimas priėmus ir priteisus nuosprendį nebus laikomas principo *non bis in idem* pažeidimu. Civilinis ieškovas gali iš viso nereikšti ieškinio baudžiamojoje byloje, o padaryti tai vėliau, kai baudžiamoji byla bus išspręsta civilinio proceso tvarka.

Kartu reikia pažymėti, kad jeigu baudžiamojoje byloje buvo pareikštas civilinis ieškinys pagal galiojančius įstatymus, jis visais atvejais turi būti išnagrinėtas ir dėl jo priimtas sprendimas, kuris atsispindi teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Antai Kauno rajono apylinkės teismas 2000 m. spalio 2 d. nuosprendžiu pripažino A. Andriauską kaltu pagal BK 323 straipsnį, tačiau byla jo atžvilgiu nutraukta suėjus patraukimo baudžiamajon atsakomybėn senaties terminui. Jis buvo nuteistas už tai, kad apgaulingai tvarkė įmonės buhalterinę apskaitą, būdamas individualios įmonės „Ada“ savininku, laikotarpiu nuo 1993 m. liepos 1 d. iki 1996 m. liepos 27 d. netvarkė įmonės buhalterinės apskaitos, dėl to nebuvo galima iš dalies nustatyti įmonės komercinės, ūkinės ir finansinės būklės rezultatų, 1994–1995 m. įrašė į įmonės deklaracijas neteisingai apskaičiuotus PVM, kelių bei fizinių asmenų mokesčius ir pažeidė Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą, Kelių fondo įstatymą bei Fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinąjį įstatymą, t.y. tokiais veiksmais padarė nusikaltimą, numatytą BK 323 straipsnio 1 dalyje.

Kasaciniame skunde prokuroras prašė panaikinti Kauno rajono apylinkės teismo 2000 m. spalio 2 d. nuosprendį šioje byloje ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Vienas iš prokuroro argumentų buvo tas, kad teismas pažeidė BPK 340 straipsnio 1 dalies normas, kuriose nurodyta, kad priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį teismas, atsižvelgdamas į civilinio ieškinio pagrindo ir dydžio įrodytumą, visiškai ar iš dalies patenkina pareikštą civilinį ieškinį arba atmeta jį, bei BPK 349 straipsnio 1 punkto normas, kurios reikalauja, kad nuosprendžio rezoliucinėje dalyje turi būti sprendimas dėl bylose pareikšto civilinio ieškinio. Skundžiamojo nuosprendžio aprašomojoje dalyje teismas tik konstatavo, kad Valstybinės mokesčių inspekcijos civiliniame ieškinyje pareikštas prašymas atlyginti teismo padarytą 133 854 Lt žalą yra nepagrįstas, o rezoliucinėje dalyje apie ieškinį iš viso neužsiminė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas patenkino prokuroro kasacinį skundą [8, p. 308–311].

IV. Dviguba baudžiamoji atsakomybė už tą pačią veiką

Lietuvos įstatymuose labai aiškiai išdėstoma pozicija dėl dvigubos baudžiamosios atsakomybės už tą pačią veiką. Ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje, ir BK 2 straipsnio 6 dalyje aiškiai sakoma, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą (1961 m. BK 3 str. 4 d yra pavartota frazė „du kartus“). Nepaisant redakcinių skirtumų abiejų nuostatų esmė yra tapati – **jei asmuo už padarytą nusikaltimą buvo pripažintas kaltu Lietuvos Respublikos teismo nuosprendžiu, pakartotinai už tą pačią veiką jis negali būti pripažintas kaltu ir nubaustas**. Tiesa, tai neapima atvejų, kai aukštesnis teismas keičia nuosprendį BPK numatytais pagrindais ar panaikinus nuosprendį apeliacine ar kasacine tvarka byla perduodama nagrinėti I instancijos teismui iš naujo. Šiuo atveju I instancijos teismas naują nuosprendį gali priimti tik aukštesniam teismui panaikinus žemesnės instancijos teismo nuosprendį. Todėl dvigubos baudžiamosios atsakomybės už tapačią veiką panašiais atvejais nebus. Tačiau pasitaiko, kad asmenys Lietuvos teismų kelis kartus nuteisiami už tą patį nusikaltimą. Tokie atvejai gali pasitaikyti, kai byla tiria ir nagrinėja panašiu laiku keli skirtingi teismai. Tokios problemos gali iškilti ir dėl trunkamųjų nusikaltimų. Antai, Vilniaus apygardos teismo 1998 m. birželio 1 d. nuosprendžiu J. Žukevičius kartu su kitais asmenimis, be kitų nusikaltimų padarymo, pripažintas kaltu pagal BK 234 straipsnio 1 dalį ir nuteistas už jį laisvės atėmimu ketveriems metams. Vadovaujantis BK 42 straipsnio 3 dalimi, bausmė, paskirta šiuo nuosprendžiu, subendrinta su bausme, paskirta 1995 m. spalio 3 d. Vilniaus m. 3–io apylinkės teismo nuosprendžiu pagal BK 234 straipsnio 1 dalį ir kitus BK straipsnius ir galutinė bausmė paskirta laisvės atėmimas trylikai metų bausmę atliekant griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Pagal BK 234 straipsnio 1 dalį J. Žukevičius nuteistas už tai, kad 1995 m. balandžio 11 d. naktį be atitinkamo leidimo neteisėtai nešiojo šaunamąjį ginklą – savadarbį 9 mm kalibro revolverį, pritaikytą šaudyti 9 mm kalibro PM šoviniais, ir vieną 9 mm kalibro standartinį PM šovinį, atsinešė juos į A. Liovino butą, esantį Daugėliškių g. 19–2, Vilniuje, bei panaudojo A. Liovino tyčiniam nužudymui. J. Žukevičius kasaciniu skundu prašė Vilniaus apygardos teismo nuosprendį šioje dalyje panaikinti, nes už šio ginklo įsigijimą ir laikymą kasatorius jau nuteistas pagal BK 234 straipsnio 1 dalį Vilniaus 3–io apylinkės teismo 1995 m. spalio 3 d. nuosprendžiu. Teismas nuteisė jį pagal BK 234 straipsnio 1 dalį dėl šio ginklo panaudojimo 1995 m. balandžio 19 d. apiplėšiant taksistą J. Radulevičių.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje dalyje kasacinį skundą tenkino. Kolegija konstatavo, kad Vilniaus 3–io apylinkės teismo 1995 m. spalio 3 d. nuosprendžiu J. Žukevičius tarp kitų nusikaltimų buvo nuteistas pagal BK 234 straipsnio 1 dalį už 9 mm kalibro savadarbio revolverio bei septynių 9 mm šovinių, kuriuos, kaip nustatyta nuosprendyje, jis įsigijo 1995 m. balandžio viduryje Kalvarijų gatvėje esančioje turgavietėje iš tardymo nenustatyto asmens, įgijimą, laikymą ir nešiojimą iki 1995 m. gegužės 7 d. Šį ginklą jis panaudojo 1995 m. balandžio 19 d. apiplėšdamas nukentėjusį J. Radulevičių. 1998 m. birželio 1 d. Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiu J. Žukevičius, be kitų nusikaltimų, buvo nuteistas pagal BK 234 straipsnio 1 dalį už tai, kad 1995 m. balandžio 11 d. naktį be atitinkamo leidimo neteisėtai nešiojo šaunamąjį ginklą – savadarbį 9 mm kalibro revolverį, pritaikytą šaudyti 9 mm kalibro šoviniais, ir vieną 9 mm kalibro standartinį šovinį, kuriuos panaudojo A. Liovino tyčiniam nužudymui. Kaip buvo nustatyta atlikus balistinę ekspertizę, A. Liovinas nužudytas iš dviejų ginklų, vienas iš jų gali būti savadarbis ar perdarytas iš dujinio pistoleto šaunamasis ginklas. Atlikus pas J. Žukevičių 1995 m. gegužės 7 d. paimto savadarbio revolverio balistinį tyrimą, nustatyta, kad būtent iš šio ginklo buvo iššauta kulka, rasta A. Liovino kūne. Taigi iš bylos medžiagos matyti, kad J. Žukevičius už tą pačią veiką – to pačio šaunamojo ginklo ir šaudmenų įsigijimą, laikymą ir nešiojimą buvo nuteistas du kartus. Pirmą kartą jis nuteistas 1995 m. spalio 3 d. nuosprendžiu, tačiau 1998 m. birželio 1 d. nuosprendžiu antrą kartą nuteisiamas už to pačio šaunamojo ginklo ir 1 šovinio nešiojimą. Tokia teismo išvada prieštarauja BK 3 straipsnio 4 dalies nuostatai, kuri teigia, kad niekas negali būti baudžiamas du kartus už tą patį nusikaltimą. To pačio šaunamojo ginklo ar šaudmenų įsigijimas, nešiojimas ar laikymas

yra vienas trunkamasis nusikaltimas. Jis prasideda įsigijus ginklą ir šaudmenis ir tęsiasi iki tol, kol asmuo sulaikomas ar atsikrato ginklo ar šaudmenų. To pačio šaunamojo ginklo panaudojimas darant skirtingus nusikaltimus nesudaro nusikaltimų pakartotinumą ir atskirai nekvalifikuojamas. Be to, kolegija atkreipia dėmesį, kad žodžiai įgijo, laikė, nešiojo, gamino ar realizavo numato alternatyvius nusikaltimo sudėties požymius, ir skirtingų požymių buvimas kaltininko veikoje atskirais nusikalstamos veikos laikotarpiais, jei nusikaltimo dalykas buvo tas pats, nerodo nusikaltimų pakartotinumą. Todėl kolegija mano, kad J. Žukevičius nepagrįstai Vilniaus apygardos teismo 1998 m. birželio 1 d. nuosprendžiu buvo nuteistas dėl neteisėto šaunamojo ginklo ir 1 šovinio nešiojimo pagal BK 234 straipsnio 1 dalį. Remiantis šiais motyvais Vilniaus apygardos teismo nuosprendžio dalis dėl J. Žukevičiaus nuteisimo pagal BK 234 straipsnio 1 dalį naikintina [9].

Kitoje byloje dvigubos atsakomybės problema iškilo kitu, bet ne mažiau įdomiu aspektu. Ši problema iškilo nagrinėjant bylą dėl nusikaltimo, numatančio administracinę prejudiciją kaip baudžiamosios atsakomybės sąlygą. A. Žalimas Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 26 d. nuosprendžiu pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį 15 000 Lt (120 MGL) bauda atimant teisę ketverius metus vairuoti transporto priemones. Jis buvo nuteistas už tai, kad pakartotinai per vienerius metus vairavo transporto priemonę būdamas neblaivus po to, kai jam už vairavimą esant neblaiviam buvo atimta teisė vairuoti transporto priemones, t.y. 2000 m. rugsėjo 7 d., apie 00.50 val., neblaivus vairavo savo automobilį „Audi 80“, v.n. YLM 387, ir ties namu Taikos pr. 45, Nidos gyvenvietėje, Neringoje buvo sulaikytas. Jam nustatytas sunkus girtumo laipsnis (3,33 promilių). Prieš tai, t.y. 2000 m. balandžio 12 d., apie 21.50 val., jis neblaivus vairavo tą patį jam priklausantį automobilį ir ties namu Taikos pr. 14, Nidos gyvenvietėje, Neringoje buvo sulaikytas. Jam buvo nustatytas 2,94 promilių girtumo laipsnis, todėl 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu, remiantis ATPK 126 straipsnio 3 dalimi, paskirta 2500 Lt bauda ir atimta teisė vairuoti transporto priemones 30 mėnesių. Prieš tai Klaipėdos m. apylinkės teismo 2001 m. sausio 23 d. nuosprendžiu A. Žalimas buvo išteisintas pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį dėl minėtos veikos nesant jo veikoje nusikaltimo sudėties. Kasaciniu skundu nuteistas A. Žalimas ginčijo Klaipėdos apygardos teismo 2001 m. kovo 26 d. nuosprendį ir prašė palikti galioti Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2001 m. sausio 23 d. nuosprendį. Kasatorius teigė, kad Klaipėdos apygardos teismo 2001 m. kovo 26 d. nuosprendis pažeidžia BK 3 straipsnio 4 dalyje nustatytą principą, jog niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą du kartus. Kasatoriaus manymu, už 2000 m. balandžio 12 d. ir 2000 m. rugsėjo 7 d. padarytas veikas kasatorius nubaustas antrąsyk, kadangi už vairavimą esant neblaiviam 2000 m. balandžio 12 d. ir 2000 m. birželio 7 d. jis jau buvo nuteistas 2000 m. lapkričio 6 d. Klaipėdos m. apylinkės teismo nuosprendžiu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija atmetė kasatoriaus argumentus dėl dvigubo nubaudimo už tą pačią veiką ir kasacinio skundo netenkintino. Kolegija konstatavo, kad ATPK 126 straipsnio 3 dalis už transporto priemonių vairavimą esant neblaiviam, kai nustatomas sunkus neblaivumo laipsnis (2,51 promilės ir daugiau), numato administracinę atsakomybę, t.y. administracinę nuobaudą – baudą nuo 2000 iki 3000 litų ir atimti teisę vairuoti transporto priemones nuo dvejų iki trejų metų. BK 246¹ straipsnio 2 dalis numato baudžiamąją atsakomybę už transporto priemonių vairavimą neblaivaus, apsvaigusio nuo narkotikų arba vaistų ar kitų svaigiųjų medžiagų asmens, iš kurio už vairavimą esant neblaiviam, apsvaigusiam nuo narkotikų arba vaistų ar kitų svaigiųjų medžiagų atimta teisė vairuoti transporto priemones. Už šį nusikaltimą numatyta pataisos darbai iki dvejų metų arba bauda ir atimama teisė vairuoti transporto priemones nuo ketverių iki penkerių metų. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį numatyta už vairavimą esant neblaiviam tik tuo atveju, jei asmuo anksčiau jau buvo sulaikytas neblaivus vairuojantis transporto priemonę ir už šį teisės pažeidimą jam buvo taikyta administracinė nuobauda – atimta teisė vairuoti transporto priemonę. Baudžiamąją atsakomybę pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį užtraukia pakartotinis transporto priemonės vairavimas esant neblaiviam vairuotojo teisių atėmimo dėl ankstesnio nusižengimo laikotarpiu. Taigi įstatymų leidėjas BK 246¹ straipsnio 2 dalies dispozicijoje numatė baudžiamąją atsakomybę ne už du

veiksmas – du vairavimo esant neblaiviam atvejus, o tik už antrą ir paskesnę pakartotinį veiksmą, t.y. pakartotinį transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Kiekvienas naujas veiksmas – transporto priemonės vairavimas esant neblaiviam paskirtos administracinės nuobaudos vykdymo laikotarpiu, t.y. teisės vairuoti transporto priemonę atėmimo laikotarpiu, yra pakartotinis administracinis nusižengimas, tačiau dėl pakartotinumą perauga į nusikalstamą veiką ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę kaip už savarankišką nusikaltimą pagal BK 246¹ straipsnį.

A. Žalimas 2000 m. lapkričio 6 d. Klaipėdos m. apylinkės teismo nuosprendžiu buvo nuteistas už tai, kad 2000 m. birželio 7 d. vairavo transporto priemonę būdamas neblaivus (nustatytas 3,25 promilių girtumas) po to, kai jam 2000 m. balandžio 17 d. Neringos m. PK komisaro nutarimu už vairavimą esant neblaiviam (nustatytas 2,94 promilių girtumas) 2000 m. balandžio 12 d. buvo paskirta 2500 litų bauda ir atimta teisė vairuoti transporto priemones 30 mėnesių. 2001 m. kovo 26 d. nuosprendžiu A. Žalimas nuteistas už tai, kad jis 2000 m. rugsėjo 7 d., apie 00.50 val., neblaivus (nustatytas 3,33 promilių girtumas) vairavo savo automobilį „Audi 80“, po to, kai 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu jam už 2000 m. balandžio 12 d., apie 21.50 val., vairavimą esant neblaiviam remiantis ATPK 126 straipsnio 3 dalimi paskirta 2500 Lt bauda ir atimta teisė vairuoti transporto priemones 30 mėnesių.

Taigi pirmuoju 2000 m. lapkričio 6 d. nuosprendžiu A. Žalimas nuteistas už 2000 m. birželio 7 d. pakartotinį vairavimą transporto priemonės esant neblaiviam, o antruoju 2001 m. kovo 26 d. nuosprendžiu už 2000 m. rugsėjo 7 d. pakartotinį vairavimą esant neblaiviam. Abu vairavimo esant neblaiviam atvejai yra pakartotiniai 2000 m. balandžio 12 d. vairavimo esant neblaiviam atvejo atžvilgiu, abu teisės pažeidimai padaryti teisės vairuoti transporto priemonę atėmimo laikotarpiu ir teismai pagrįstai juos įvertino kaip pakartotinius.

Kasatorius teigia, kad teismas už tą patį pažeidimą jį nuteisė du kartus ir tuo pažeidė BK 3 straipsnio 4 dalies nuostatą, jog niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą du kartus. Tačiau kolegija mano, kad už 2000 m. balandžio 12 d. padarytą teisės pažeidimą A. Žalimas pagrįstai buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn ir nuteistas už jį iš viso nebuvo. Jis buvo nuteistas tik už pakartotinius vairavimo esant neblaiviam atvejus. 2000 m. balandžio 12 d. atvejis nė viename nuosprendyje neregistravo kaip pažeidimas, dėl kurio A. Žalimas yra nuteistas pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį, o tik kaip pažeidimas, įrodantis A. Žalimo padarytą 2000 m. birželio 7 d. ir 2000 m. rugsėjo 7 d. veikų pakartotinumą. Kolegija mano, kad teismas, pripažindamas kasatorių kaltu ir nuteisdamas jį pagal BK 246¹ straipsnio 2 dalį už 2000 m. rugsėjo 7 d., apie 00.50 val., vairavimą savo automobilio „Audi 80“, v.n. YLM 387, ties namu Taikos pr. 45, Nidos gyvenvietėje, Neringoje esant sunkaus girtumo laipsnio (3,33 promilių), nei BK 3 straipsnio, nei BK 246¹ straipsnio nuostatų nepažeidė, nes Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 26 d. nuosprendžiu jis nuteistas ne už du 2000 m. balandžio 12 d. ir 2000 m. rugsėjo 7 d. padarytus teisės pažeidimus, o tik už pakartotinį vairavimą esant neblaiviam, padarytą 2000 m. rugsėjo 7 d. [10].

V. Baudžiamoji ir administracinė atsakomybė už tą pačią veiką

Tai vienas sudėtingiausių šiuolaikinės Lietuvos teisės klausimų. Ne taip jau retai pasitaiko atvejų, kai asmuo, padaręs įstatymo numatytą veiką, iš pradžių patraukiamas administracinėn atsakomybėn, o vėliau dėl to paties fakto keliami ir baudžiamoji byla. Būna ir atvirkščiai, kai asmuo, pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, vėliau dėl to paties fakto nubaudžiamas administracine nuobauda. Ar *non bis in idem* principas galioja tik baudžiamojoje teisėje ir tik baudžiamajai atsakomybei, ar *non bis in idem* principas galioja ir už baudžiamosios teisės ribų.

Ilgą laiką Lietuvos teisminė praktika *non bis in idem* principą siejo tik su baudžiamąja teise ir asmens padariusio nusikalstamą veiką patraukimo baudžiamojon ir administracinėn atsakomybėn nelaike įstatymų pažeidimu. Prie tokios išvados privedavo ir Konstitucijos bei BK atitinkamų straipsnių gramatinis aiškinimas. Ir Konstitucijoje, ir BK formuluojant *non bis in idem* principą vartojamas žodis „nusikaltimas“. BK 3 straipsnio 4 dalyje pavartota sąvoka

„nusikaltimą“ nieko nestebina, bet bendriausio įstatymo, kuris apima visas teisės šakas, – Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalies nuostata, kad niekas negali būti baudžiamas už **tą patį nusikaltimą** antrą kartą, atrodo viską paaiškina. Pažodžiui aiškinant šią Konstitucijos nuostatą daroma išvada, kad dvigubos atsakomybės draudimas galioja tik baudžiamojoje teisėje. Problema sunkina ir tai, kad administracinė atsakomybė asmuo traukiamas lyg ir ne už nusikaltimą, o administracinį teisės pažeidimą, nors šis pažeidimas yra vienas iš nusikaltimo požymių.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos tekstas, kur pasakyta, kad „niekas negali būti persekiojamas ar baudžiamas baudžiamąja tvarka pagal tos pačios valstybės įstatymus už nusižengimą, už kurį jis jau buvo galutinai išteisintas ar nuteistas sutinkamai su tos valstybės teise ir baudžiamuoju procesu“, taip pat lyg ir apriboja šio principo veikimą baudžiamosios teisės sfera. Nors šioje Konvencijoje neminimas žodis „nusikaltimas“, jis pakeičiamas platesniu terminu „pažeidimas“, tačiau žodžiai „baudžiamąja tvarka“ atrodo vėl sugrąžina mus prie baudžiamosios teisės.

Dvigubos baudžiamosios ir administracinės atsakomybės problemos už tą pačią veiką sprendimui reikšmingą impulsą davė 2000 m. gegužės 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 7 teisėjų kolegijos nagrinėta J. Skerlos kasacinė byla. Vilniaus miesto 1–o apylinkės teismo 1999 m. gruodžio 20 d. nuosprendžiu J. Skerla buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 323 straipsnio 2 dalyje, ir nuteistas laisvės atėmimu vieneriems metams bei nubaustas 10 MGL bauda ir konfiskuotas 300 Lt vertės jo turtas. Pritaikius Lietuvos Respublikos BK 47¹ straipsnį, laisvės atėmimo bausmės vykdymas J. Skerlai atidėtas vieneriems metams, įpareigojant be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo nekeisti gyvenamosios vietos. J. Skerla buvo nuteistas už tai, kad būdamas personalinės įmonės „Jomava“ savininkas apgaulingai tvarkė įmonės buhalterinę apskaitą išmokėdamas darbo užmokestį visai be žiniaraščio, taigi be apskaitos panaudojo pinigines lėšas. Buvo nustatyti 7 darbo užmokesčio išmokėjimo be žiniaraščio faktai. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą apeliacine tvarka pagal nuteistojo J. Skerlos apeliacinį skundą, Vilniaus miesto 1–o apylinkės teismo 1999 m. gruodžio 20 d. nuosprendį panaikino ir priėmė nuosprendį: J. Skerlą pagal Lietuvos Respublikos BK 323 straipsnio 2 dalį išteisino nesant jo veikoje nusikaltimo sudėties. Savo sprendimą kolegija argumentavo tuo, jog J. Skerla padarė pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 49 straipsnio 7 punkte, ir už tai buvo nubaustas 20 000 Lt bauda. Už tą patį pažeidimą jis buvo nuteistas ir pagal Lietuvos Respublikos BK 323 straipsnio 2 dalį. Pirmosios instancijos teismas 20 000 Lt baudą klaidingai įvertino kaip „ekonominę sankciją“, o ne kaip administracinę nuobaudą. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnyje nustatytos baudos, taikomos ūkio subjektams už piktybišką mokesčių įstatymų pažeidimą, yra ne kas kita, kaip administracinė atsakomybė.

Vilniaus apygardos vyriausiojo prokuroro pavaduotojas kasaciniame skunde prašo Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 15 d. nuosprendį panaikinti dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo ir palikti galioti Vilniaus miesto 1–o apylinkės teismo 1999 m. gruodžio 20 d. nuosprendį, teigdamas, kad byloje nebuvo *non bis in idem* principo pažeidimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė prokuroro kasacinis skundą. Priimtoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Vilniaus miesto valstybinės mokesčių inspekcijos 1998 m. spalio 16 d. aktu Nr. 06–05–1608 J. Skerlos individualiai įmonei „Jomava“ buvo paskirta 20 000 Lt bauda už piktybinį mokesčių įstatymų pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 49 straipsnio 7 punkte, t.y. už tai, kad į buhalterinės apskaitos dokumentus nebuvo įtrauktos darbuotojams išmokamos su darbo santykiais susijusios išmokos. Vilniaus miesto 1–o apylinkės teismo 1999 m. gruodžio 20 d. nuosprendžiu J. Skerla buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal Lietuvos Respublikos BK 323 straipsnio 2 dalį už tai, kad apgaulingai tvarkė įmonės „Jomava“ buhalterinę apskaitą, išmokėdamas darbo užmokestį visai be žiniaraščio. Veika, numatyta Lietuvos Respublikos BK 323 straipsnio 2 dalyje, už kurią nuteistas J. Skerla, nepaisant kai kurių terminologinių skirtumų, yra analogiška veikai, numatyta Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo

įstatymo 49 straipsnio 7 punkte: asmuo traukiamas atsakomybėn už tai, kad išmoka darbo užmokestį (su darbo santykiais susijusias išmokas) visai be žiniaraščio ir todėl buhalterinę apskaitą tvarko apgaulingai (išmokų neįtraukia į buhalterinės apskaitos dokumentus). Taigi tiek J. Skerlos individuali įmonė „Jomava“, tiek J. Skerla buvo nubausti už tą pačią veiką.

J. Skerlos individualiai įmonei „Jomava“ 20 000 Lt bauda buvo paskirta vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalimi, numatančia, jog ūkio subjektams – įmonėms, įstaigoms, organizacijoms už šio įstatymo 49 straipsnio 2, 5, 6, 7 ir 13 punktuose nurodytus pažeidimus skiriamos baudos. Mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnyje nenurodyta, kokios atsakomybės priemonė yra šios baudos. Kai kuriuose kituose įstatymo straipsniuose, pavyzdžiui, 39¹ straipsnyje, tokios baudos vadinamos ekonominėmis sankcijomis, taikomomis mokesčio mokėtojams. Paskirtą įmonei „Jomava“ baudą ekonomine sankcija pripažino ir pirmosios instancijos teismas. Apeliacinės instancijos teismas šią baudą teisingai pripažino administracine nuobauda. Administracinę atsakomybę už administracinius teisės pažeidimus numato ne tik ATPK, bet ir kiti įstatymai dėl administracinių teisės pažeidimų. Tokie įstatymai, kol jie nustatyta tvarka neįtraukti į ATPK, Lietuvos Respublikos teritorijoje taikomi tiesiogiai (ATPK 2 str.). Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, numatantis ūkio subjektų atsakomybę už piktybinius mokesčių įstatymų pažeidimus, būtent ir yra toks įstatymas. Baudos ūkio subjektams už piktybinius mokesčių įstatymo pažeidimus skiriamos ne ATPK, o Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka. Šias baudas skiria mokesčio administratoriaus – už mokesčio administravimą atsakingos institucijos – pareigūnas, atlikęs patikrinimą. Taigi pagal savo pobūdį ir skyrimo tvarką baudos, numatytos Mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnyje, yra administracinės nuobaudos.

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje taip pat numatyta, jog tais atvejais, kai šio įstatymo 49 straipsnyje nurodytus mokesčių įstatymų pažeidimus padarė ūkio subjektas, administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn traukiami to ūkio subjekto darbuotojai ar savininkai, atsakingi už teisingą mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą. Byloje nustatyta, jog įmonės „Jomava“ buhalterinę apskaitą tvarkė įmonės savininkas J. Skerla. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos normos analize, kasatorius teigia, jog įmonė „Jomava“ ir J. Skerla yra skirtingi asmenys, todėl J. Skerla pagal BK 323 straipsnio 2 dalį išteisintas nepagrįstai. Šis kasacinio skundo argumentas nepagrįstas. Lietuvos teisėje yra du teisinės atsakomybės subjektai – juridiniai ir fiziniai asmenys. Nors Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 2 straipsnyje asmuo, neturintis juridinio asmens teisių, traktuojamas kaip savarankiškas subjektas, Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo normų analizė leidžia teigti, jog J. Skerlos individuali įmonė „Jomava“ yra fizinis asmuo. Individuali įmonė „Jomava“ nuosavybės teise priklauso J. Skerlai. Ši įmonė neturi juridinio asmens teisių, jos turtas neatskirtas nuo J. Skerlos turto, pagal įmonės prievoles J. Skerla atsako visu savo turtu (Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 7 str.). J. Skerlos individuali įmonė „Jomava“, kaip teisės subjektas (įmonininkas), veikia kaip fizinis asmuo (Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 2 str. 2 d.). Kartu tiek individuali (personalinė) įmonė, tiek šios įmonės savininkas iš esmės yra tas pats fizinis asmuo. Taigi administracinėn atsakomybėn pagal Mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalį buvo patrauktas fizinis asmuo – J. Skerla.

Taigi J. Skerlos individualiai įmonei „Jomava“, paskyrus baudą už Mokesčių administravimo įstatymo 49 straipsnio 7 punkte numatytą pažeidimą ir šios įmonės savininką J. Skerlą, atsakingą už buhalterinės apskaitos tvarkymą, nuteisus pagal BK 323 straipsnio 2 dalį, J. Skerla už tą pačią veiką buvo nubaustas du kartus. Tuo tarpu BK 3 straipsnio 4 dalyje teigiama, jog niekas negali du kartus baudžiamas už tą patį nusikaltimą.

Kartu kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu J. Skerla pagal BK 323 straipsnio 2 dalį išteisintas, nesant jo veikoje nusikaltimo sudėties. Toks išteisinimo pagrindas motyvuotas tik tuo, jog J. Skerla už tą pačią veiką jau buvo nubaustas administracine tvarka. Remiantis pirmosios instancijos teismo posėdyje išnagrinėtais įrodymais nustatyta, jog J. Skerlos veikoje yra visi nusikaltimo, numatyto BK 323 straipsnio 2 dalyje, požymiai. Apeliacinės instancijos teismo posėdyje nė vienas iš šių požymių nebuvo

paneigtas. Taigi J. Skerlos veikoje yra nusikaltimo, numatyto BK 323 straipsnio 2 dalyje, sudėtis, o apeliacinės instancijos teismo išvada, kad jo veikoje nėra nusikaltimo sudėties, nepagrįsta. Šiuo atveju J. Skerla pagal BK 323 straipsnio 2 dalį išteisintinas vadovaujantis BK 3 straipsnio 4 dalimi.

Ši byla buvo vienas iš esminių teisminės praktikos postūmių plačiau traktuoti principą *non bis in idem*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teisingai nustatė, kad asmens nubaudimas administracine nuobauda ir kriminaline bausme už tą patį teisės pažeidimą pažeidžia *non bis in idem* principą. Analogiškai ši problema sprendžiama kitų Europos valstybių teisinėje praktikoje. Kartu reikia priminti, kad Europoje baudžiamoji teisė suprantama plačiau negu Lietuvoje. Europos teisė prie baudžiamosios teisės priskiria ir mūsų vadinamąją administracinių teisės pažeidimų teisę. Baudžiamoji teisė apima visas veikas, už kurias baudžiama [12, p. 40–41].

Jau anksčiau minėtoje A. Andrijausko byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tenkindamas prokuroro kasacinį skundą dėl Kauno rajono apylinkės teismo 2000 m. spalio 2 d. nuosprendžio ir jį naikindamas, pažymėjo, kad kaltinamojoje išvadoje yra duomenys, kad A. Andrijauskas 1996 m. balandžio 12 d. yra nubaustas pagal ATPK 173¹ straipsnį už apskaitos taisyklių pažeidimą. Tačiau teismas neįvertino šio dalyko nagrinėdamas bylą ir nuosprendyje šis faktas visiškai nevertinamas. Tuo tarpu tai svarbu BK 3 straipsnio 4 dalies prasme siekiant išvengti dvigubos atsakomybės už tą pačią nusikalstamą veiką. Taigi teismas neišsamiai ir nevisapusiškai išnagrinėjo bylą ir todėl pažeidė BPK 18 straipsnio reikalavimus.

Kartu reikia pažymėti, kad praktikoje ne kiekvienas dvigubas baudimas pripažįstamas *non bis in idem* principo pažeidimu. Kaip pavyzdį pateiksime K. Skudučio bylą [13]. K. Skudutis nuteistas pagal BK 246 straipsnio 2 dalį už tai, kad vairuodamas automobilį M–408 nepraleido lenkiančios jį mašinos VW Golf ir susidūrė su ja. Susidūrimo metu VW Golf keleivei padarytas apysunkis kūno sužalojimas. Kasacinio bylos nagrinėjimo metu nuteistojo gynėja teigė, kad K. Skudutis už tą pačią veiką iš pradžių nubaustas administracine bauda, vėliau nuteistas. Tuo, kasatoriaus manymu, buvo pažeistas Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis ir BK 3 straipsnio 4 dalis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija atmetė advokatės argumentus teigdama, kad pagal Lietuvos Respublikos įstatymus toks atvejis nėra laikomas dvigubu baudimu už tą patį nusikaltimą. Todėl jis tikrintinas tik pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Taikant šią konvenciją administracinė nuobauda iš tiesų gali būti laikoma baudžiamuoju persekiojimu, tačiau ne visais atvejais. Europos žmogaus teisių teismas tokiose bylose kaip Engel ir kiti prieš Nyderlandus, Ozturk prieš Vokietiją, Demicoli prieš Malta, Schmutzter prieš Austriją, Garyfallou AEOE prieš Graikiją ir kt. yra nurodęs, kad siekiant nustatyti „baudžiamąjį“ pažeidimo pobūdį svarbu: 1) žinoti, ar tą pažeidimą apibrėžiantis tekstas pagal valstybės įstatymus priklauso baudžiamajai teisei, ar ne; 2) ištirti pažeidimo prigimtį; 3) įvertinti sankcijos suinteresuotam asmeniui pobūdį ir laipsnį. Vertinant pagal pirmąjį – pažeidimo priskirtinumo tam tikros teisės šakos sričiai – kriterijų, K. Skudučio padarytas administracinis teisės pažeidimas ir nuobauda už jį pagal Lietuvos įstatymus nėra baudžiamosios teisės sritis, ir todėl neturėtų būti laikoma, kad vėlesnis kaltininko nuteisimas baudžiamojame byloje pažeidžia principą, draudžiantį dvigubą nubaudimą už tą patį nusikaltimą. Tokios išvados atveju būtina pereiti prie kitų kriterijų. Pagal antrąjį kriterijų – pažeidimo prigimtį – transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimai, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, gali būti kvalifikuojami tiek pagal administracinės, tiek ir pagal baudžiamosios teisės normas. Konvencijos požiūriu, riba tarp abiejų teisės šakų ir atsakomybės rūšių šiuo aspektu netenka didesnės reikšmės ir dvigubas baudimas tam tikromis sąlygomis gali pažeisti minėtą *non bis in idem* principą. Vertinant pagal trečiąjį kriterijų – sankcijos pobūdį ir laipsnį – lemiamos svarbos šioje byloje turi būtent sankcijos laipsnis. Bauda kaip fiskalinė sankcija savo pobūdžiu yra vienoda tiek administracinėje, tiek ir baudžiamojame teisėje, sankcijos laipsnis, vertinamas baudos dydžiu, S. Skudučio byloje rodo, kad jam paskirta 100 Lt dydžio administracinė nuobauda akivaizdžiai neprilygsta net minimaliam BK 32 straipsnyje numatytos baudos kaip pagrindinės bausmės dydžiui (100 MGL) ir negali būti laikoma kriminaline bausme. Todėl darytina išvada, kad kasatoriaus nuteisimas nepažeidė Žmogaus

teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtinto principo, draudžiančio dvigubą baudimą už tą patį nusikaltimą.

Taigi šioje byloje teismas atmetė nuteistojo gynėjos argumentus pasiremdamas tuo, kad pritaikyta administracinė sankcija yra per daug švelni, palyginti su baudžiamąja sankcija už tą pačią veiką. Tokia išvada yra pagrįsta, nes iš tikrųjų neretai administracinės baudos nesiekia nė 100 Lt ir negali būti palyginamos su 12 500 Lt minimalia bauda traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Taigi toks nubaudimas negali būti kliūtis traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau patraukus asmenį už tą pačią veiką baudžiamojon atsakomybėn ir nustačius *non bis in idem* pažeidimą vis dėlto lieka klausimas: ar turi būti naikinamas apkaltinamasis nuosprendis ar naikinamas nutarimas skirti administracinę nuobaudą? Kaip vieną iš galimų šio klausimo sprendimo būdų galima pateikti R. Dūdos, J. Šeduikio ir St. Šidagio bylą [14].

R. Dūda, kartu su kitais dviem asmenimis, be kitų nusikaltimų, nuteistas pagal BK 330 straipsnį už tai, kad 1999 m. liepos 30 d. apie 1 val. nakties, Jonui Šeduikiui priklausančiu ir jo vairuojamu automobiliu „Honda Civic“, važinėdami šalia Daubariškių km., esančio Giedraičių seniūnijoje, Molėtų rajone, ir jį panaudodami neteisėtai medžiojo. Nuteistieji R. Dūda, J. Šeduikis ir S. Šidagis kasaciniame skunde prašo panaikinti Molėtų rajono apylinkės teismo 2000 m. kovo 9 d. nuosprendį ir jį atžvilgiu bylą nutraukti, nurodydami, jog netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas. Jie automobiliu važiavo baidyti šernų, buvo sulaikyti gamtos apsaugos darbuotojų ir nubausti pagal ATPK 85 straipsnio 2 dalį. Paskirtas baudas sumokėjo. Už tuos pačius veiksmus jie buvo nuteisti ir pagal BK 330 straipsnį. Kasatoriai nurodo, jog jų veiksmai negalėjo būti vienu metu vertinami kaip administracinės teisės pažeidimas ir kaip baudžiamojo įstatymo numatyta veika.

Lietuvos Aukščiausias Teismas šioje dalyje atmetė nuteistųjų R. Dūdos, J. Šeduikio ir St. Šidagio kasacinius skundus. Kolegija konstatavo, kad nuteistųjų R. Dūdos, J. Šeduikio ir St. Šidagio veika teisingai kvalifikuota pagal BK 330 straipsnį. Ta aplinkybė, jog R. Dūda, J. Šeduikis ir St. Šidagis buvo nubausti administracinėmis bandomis už medžioklės taisyklių pažeidimą pagal ATPK 85 straipsnio 2 dalį, nėra pagrindas nutraukti baudžiamąją bylą. Pagal baudžiamuosius įstatymus atsako ir baudžiamas toks asmuo, kuris kaltas padaręs nusikaltimą, t.y. tyčia ar dėl neatsargumo padarė baudžiamojo įstatymo numatytą veiką (BK 3 str. 2 d.). Tuo atveju, jeigu tokia pat veika yra numatyta ir baudžiamajame, ir administraciniame įstatymuose, traukiant asmenį atsakomybėn turi būti atsižvelgiama į pažeidimo pobūdį: administracinė atsakomybė už ATPK numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės (ATPK 9 str. 2 d.). Byloje nustatyta, kad R. Dūda, J. Šeduikis ir St. Šidagis yra kalti padarę nusikaltimą, numatytą BK 330 straipsnyje, todėl jie pagrįstai patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Antra vertus, asmuo negali du kartus būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą (BK 3 str. 4 d.), todėl, R. Dūdą, J. Šeduikį ir St. Šidagį nuteisus pagal BK 330 straipsnį, ATPK dvidešimt trečiajame skirsnyje nustatyta tvarka turėtų būti tikrinamas nutarimų skirti jiems administracines nuobaudas pagal ATPK 85 straipsnio 2 dalį teisėtumas ir pagrįstumas.

VI. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės kolizijos problema

Galiojančiuose mūsų šalies įstatymuose galima aptikti nemažai atvejų, kai už teisės pažeidimą yra numatyta kelių rūšių teisinė atsakomybė, t.y. veika yra kelių teisės šakų reguliavimo dalykas. Tokiais atvejais teisės normos taikytojui tenka pasirinkti, kurios šakos teisės normą taikyti. Kai kada pasirinkimas yra lengvas – antai dėl tyčinio garbės ir orumo žeminimo yra numatyta civilinė ir baudžiamoji atsakomybė. Nukentėjusysis gali pasirinkti, kokios rūšies teisinė atsakomybėn jis pageidauja traukti kaltininką – civilinę ar baudžiamojon, nes dėl šios kategorijos teisės pažeidimų atsakomybės klausimą sprendžia pats nukentėjusysis.

Tačiau kitais atvejais dėl pasirinkimo iškyla daug problemų. Dažniausiai tokio pobūdžio problemos iškyla dėl baudžiamosios ir administracinės teisės normų taikymo. Reikalas tas,

kad BK ir ATPK galima aptikti nemažai straipsnių, kurie numato baudžiamąją ir administracinę atsakomybę už tas pačias veikas. Dar daugiau, nereti atvejai, kai įstatymų leidėjas, formuluodamas teisės normą, neatrigoja tinkamai administracinės teisės pažeidimo ir nusikaltimo požymių, o kai kada jie formuluojami identiška. Tokia atvejais iškyla skirtingų teisės šakų normų kolizijos problema, su kuria susiduriama praktiškai taikant teisės normas.

Jei padarytas teisės pažeidimas pažeidžia kelių teisės šakų normų reikalavimus, teisės taikytojas turi pasirinkti vienos teisės šakos normą, o ne taikyti iš karto kelių teisės šakų normas. Antai už operacijų su užsienio valiuta taisyklių pažeidimą numatyta ir administracinė, ir baudžiamoji atsakomybė. Tačiau tai nereiškia, kad galima traukti iš karto ir administracinę, ir baudžiamąją atsakomybę. Reikia pasirinkti vieną teisinės atsakomybės rūšį. Kyla klausimas, kokiais principais vadovaujantis reiktų pasirinkti teisinės atsakomybės rūšį. Teisinėje praktikoje galima išgirsti teigiant, kad, esant atsakomybių kolizijai, prioritetas turi atitekti švelnesnei atsakomybės rūšiai. Tokią išvadą kai kuriose bylose daro ir teismai. Antai jau minėtoje J. Skerlos byloje Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išteisinusi J. Skerlą pagal BK 323 straipsnio 2 dalį, savo sprendimą motyvavo tuo, jog už išmokėjimą darbuotojams į buhalterinės apskaitos dokumentus neįtrauktų išmokų, susijusių su darbo santykiais, numatyta administracinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 49 str. 7 p., 50 str. 3 d.) ir baudžiamoji atsakomybė (BK 323 str.). Konkuruojant dviem teisės normoms, taikoma ta, kuri numato lengvesnę sankciją, todėl, J. Skerlą nubaudus administracine bauda, traukti jį dar ir baudžiamąją atsakomybę nebuvo pagrindo.

Panašūs argumentai išsakomi ir apeliaciniuose bei kasaciniuose skunduose. Kaip pavyzdį galima pateikti L. Dirsės kasacinę bylą. L. Dirsė Kauno miesto apylinkės teismo 2000 m. gruodžio 4 d. nuosprendžiu pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 329 straipsnį už tai, kad dirbdamas vadybininku–kompiuteristu A. Labučio įmonėje, esančioje Savanorių pr. 192, Kaune, neturėdamas Lietuvos Banko leidimo, pažeisdamas LR užsienio valiutos įstatymo 3 str. ir Valiutų supirkimo, pardavimo ir keitimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Banko valdybos nutarimu (1993 06 04 protokolas Nr. 19), 1.1 punktą, 1999 m. balandžio 21 d. apie 16 val. pardavė 3000 JAV dolerių, 1999 m. balandžio 22 d. apie 16 val. supirko 2000 JAV dolerių, t.y. pažeidė operacijų su užsienio valiuta norminius aktus. Kasaciniame skunde nuteistasis L. Dirsė prašė Kauno m. apylinkės teismo 2000 m. gruodžio 4 d. nuosprendį panaikinti ir bylą nutraukti. Jis teigė, jog šis nuosprendis esą nepagrįstas, nes netinkamai buvo pritaikytas baudžiamasis įstatymas. Jis mano, kad jo veiksmuose nebuvo nusikaltimo sudėties (BPK 5 str. 2 p.), ir šie jo veiksmai turėjo būti vertinami kaip administracinės teisės pažeidimas pagal ATPK 170 straipsnį. Palyginus BK 329 straipsnio ir ATPK 170 straipsnio dispozicijas matyti, kad tiek baudžiamoji, tiek administracinė atsakomybė numatyta už tas pačias veikas. Nei ATPK 170 straipsnyje, nei BK 329 straipsnyje nenurodyti požymiai, kurie atskirtų administracinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymą už operacijų užsienio valiuta taisyklių pažeidimą. Kasatorius manytų, kad, aiškinant įstatymus ir juos taikant, jeigu kyla neaiškumų ar svyravimų, pirmenybė turi būti atiduota tam, kas lengviau teisiamajam, plečiamasis aiškinimas paprastai turėtų būti taikomas atvejais, kai reikia siaurinti atsakomybę ar kitaip palengvinti kaltininko padėtį. Plečiamuoju aiškinimu neturėtų būti išplečiamos baudžiamosios atsakomybės ribos ar kitaip apsunkinama kaltininko padėtis.

Kolegija kasacinio skundo netenkino pasiremdama šiais motyvais. BK 329 straipsnis, be kitų veikų, numato baudžiamąją atsakomybę už operacijų su užsienio valiuta norminių aktų pažeidimą. Įstatymas nevardija, kokios konkrečiai operacijos su užsienio valiuta yra draudžiamos ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Šio straipsnio dispozicija yra blanketinė. Pagrindinis norminis aktas, detalizuojantis BK 329 straipsnio dispozicijoje numatytas draudžiamas veikas, yra 1993 m. liepos 14 d. Užsienio valiutos įstatymas. Apibrėždamas baudžiamosios atsakomybės sąlygas, BK 329 straipsnis baudžiamąją atsakomybę sieja visų pirma su nusikaltimo dalyku (užsienio valiuta) ir veika (operacijų su užsienio valiuta norminių aktų pažeidimas). Tačiau įstatymas tiesiogiai nesieja baudžiamosios atsakomybės su nusikaltimo dalyko ypatumu (operacijų mastu) ar su veikų skaičiumi (versliškumu). Baudžiamoji atsakomybė nesiejama ir su praturtėjimo dydžiu ar kitų nusikaltimo sudėties požymių iš-

reikštamumu. Minimo nusikaltimo sudėtis yra formali, taigi atsakomybė nesiejama ir su operacijų užsienio valiuta pasekmėmis, t.y. žala Lietuvos finansų sistemai. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad ATPK 170 straipsnis numato administracinę atsakomybę už operacijų užsienio valiuta tvarkos pažeidimą. Būtent dėl administracinės atsakomybės už veiką, analogišką veikai, numatyta BK 329 straipsnyje, buvimo kyla klausimas dėl administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo už operacijų su užsienio valiuta taisyklių (tvarkos) pažeidimą.

Įstatymų leidėjas, formuluodamas nusikaltimo ir administracinio teisės pažeidimo sudėtis, nenustatė jokių nusikaltimo ir administracinio nusizengimo atribojimo kriterijų ar požymių. ATPK ir BK atitinkamų straipsnių dispozicijų tekstų dalys dėl operacijų užsienio valiuta iš esmės identiškos. Tokiu atveju svarbi nuostata, kuria reikia remtis sprendžiant problemą, užfiksuotą **ATPK 9 straipsnio 2 dalyje, kur pasakyta, kad administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jei savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.** Ši nuostata reiškia, kad tokiais atvejais, kai už analogišką veiką numatyta ir baudžiamoji, ir administracinė atsakomybė, sprendžiant teisinės atsakomybės rūšies nustatymo klausimus pirmiausia svarstomi nusikaltimo sudėties ir baudžiamosios atsakomybės klausimai ir tik tada, padarius išvadą, kad veikos pavojingumas nesiekia tokio laipsnio, kuris daro veiką nusikaltimu, svarstomi administracinės atsakomybės klausimai. Nors kasatorius teigia, kad tokiais atvejais prioritetą turėtų būti teikiamas administracinei atsakomybei, kolegija mano, kad tokia išvada neišplaukia iš ATPK 9 straipsnio 2 dalies aiškinimo.

Kartu aiškių kriterijų nebuvimas ir oficialių išaiškinimų nebuvimas reiškia, kad veikos nustatyti pavojingumo laipsnį paliekama teismo nuožiūrai. Teismas pats įvertina padaryto teisės pažeidimo pavojingumą ir vadovaudamasis savo teisine sąmone sprendžia, ar teisės pažeidimas turi nusikaltimo požymių ir atitinka BK 329 straipsnio nusikaltimo sudėtį, ar veikoje yra administracinio teisės pažeidimo požymiai ir ATPK 170 straipsnyje numatyto administracinės teisės pažeidimo sudėtis. Be abejo, teismas, sprenddamas teisinės atsakomybės klausimą, vadovaujasi tam tikrais kriterijais, apibūdinančiais operacijų užsienio valiuta kaip teisės pažeidimo pavojingumą. Šio teisės pažeidimo pavojingumą visų pirma nulemia nusikaltimo dalykas, t.y. operacijos mastas bei draudžiamų veikų, t.y. operacijų su užsienio valiuta kiekis. Tai du esminiai požymiai, turintys įtakos teisės pažeidimo pavojingumui ir lemiantys teisinės atsakomybės rūšį. Dėl įstatymo dispozicijos formalaus pobūdžio, t.y. dėl pačios operacijos kriminalizavimo, pasipelnymo, ar praturtėjimo iš draudžiamos valiutinės operacijos mastas kvalifikacijai reikšmės neturi.

Byloje nustatyta, kad A. Dirsė 1999 m. balandžio 21 d. apie 16 val. pardavė 3000 JAV dolerių, 1999 m. balandžio 22 d. apie 16 val. supirko 2000 JAV dolerių, tuo pažeidė 1993 m. liepos 14 d. Užsienio valiutos įstatymo 3 straipsnio nuostatas, kurios nustato, kad užsienio valiuta gali būti naudojama išmokoms bei atsiskaitymams tik su užsienio valstybių juridiniais ir fiziniais asmenimis, esančiais ne Lietuvos Respublikoje, o operacijas užsienio valiuta (pirkimą, pardavimą, keitimą, paskolų teikimą ir kitas) atlieka tik bankai ir kredito unijos, turintys Lietuvos banko leidimą. Byloje nustatyta, kad A. Dirsė neturėjo Lietuvos banko leidimo operacijoms su užsienio valiuta. Pagal oficialų JAV dolerio ir lito santykį abiejų operacijų mastas yra 20 000 Lt ir pats savaime vertintinas kaip nemažas. Nors stambų mastą, kasatoriaus manymu, sudarytų operacijų su užsienio valiuta apyvartos dydis, atitinkantis BK 280 straipsnio sąvokų išaiškinimą, to įsakmiai joks teisės aktas nenurodo. Tačiau kolegija šioje byloje nustatyto 20 000 Lt operacijų masto nelaiko požymiu, nulemiančiu baudžiamosios atsakomybės buvimą. Byloje nustatyta, kad kasatorius atliko dvi operacijas su užsienio valiuta – skirtingu laiku skirtingiems asmenims pakeitė atitinkamai 3000 USD (12 000 litų) ir 2000 USD (8000 litų). Be to, byloje yra piliečio Lapinsko 1999 m. balandžio 2 d. pranešimas policijai, kad nurodytu adresu atliekamos operacijos užsienio valiuta. Nors šis pranešimas nėra L. Dirsės tiesioginis kaltės įrodymas, tačiau būtent tikrinant šį pranešimą policija nustatė du L. Dirsės nusikalstamus veiksmus, kuriais buvo pažeistos operacijų su užsienio valiuta taisyklės, ir pasitvirtino ankstesnis piliečio pranešimas. Be to, iškabos „Valiutos keitykla“ buvimas ties neveikiančia valiutos keitykla kartu su dviem įstatymų nustatyta tvarka užfiksuotomis operacijomis taip pat duoda pagrindo manyti, kad piliečiai, matydami iškabą, galėjo

kreiptis į L. Dirsę su prašymais atlikti operacijas su užsienio valiuta ir jiems nebuvo atsakyta. Šie duomenys duoda pagrindo manyti L. Dirsės veiksmuose vykdant operacijas su užsienio valiuta esant versliškumo požymių. Kolegija mano, kad operacijų su užsienio valiuta skaičius kartu su operacijų mastu rodo tokį šios padarytos veikos pavojingumą, kuris atitinka BK 329 straipsnyje numatyto nusikaltimo požymius. Todėl kolegija mano, kad teismas teisingai įvertino padarytos veikos pavojingumą ir pagrįstai L. Dirsės veiką įvertino kaip nusikalstamą pagal BK 329 straipsnį [15].

VII. Baudžiamoji ir drausminė atsakomybė už tą pačią veiką

Dvigubos atsakomybės už tą pačią veiką problema padarius nusikalstamą veiką iškyla taip pat baudžiamuoju teisiniu ir darbo teisės aspektu. Neretas atvejis, kai asmuo, padaręs nusikaltimą, pripažįstamas kaltu ir nuteisiamas teismo nuosprendžiu ir, be to, jam dar iki nuosprendžio priėmimo ar vėliau taikomos drausminės nuobaudos, numatytos Darbo sutarties įstatyme ar specialiose drausmės statutuose. Tai pirmiausia liečia asmenis, dirbančius valstybės, ypač teisėsaugos institucijose. Tokią praktiką įteisina net kai kurie vyriausybės institucijų aktai. Antai 2001 m. gegužės 25 d. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymu priimtame teisės akte „Drausminių nuobaudų skyrimo vidaus reikalų sistemos statiniams pareigūnams bei tarnybinių patikrinimų atlikimo tvarka“ 25 punkte tiesiai sakoma, kad pareigūnai už padarytus administracinius nusižengimus ir nusikaltimus drausmine tvarka atsako neatsižvelgiant į baudžiamosios ar administracinės atsakomybės taikymą [16]. Kyla klausimas, ar toks teisės aktas ir tokia praktika yra pagrįsta, ar nepažeidžia tai *non bis in idem* principo bei galiojančių Lietuvos įstatymų.

Drausminė atsakomybė suartėja su baudžiamąja atsakomybe tuo aspektu, kad ir baudžiamosios, ir drausminės atsakomybės paskirtis yra nubausti asmenį. Taigi drausminė atsakomybė, kaip ir baudžiamoji, taip pat baudžia. Tuo aspektu (pagrindu) būtų galima įžiūrėti prieštaravimą Konstitucijai, kuri draudžia antrą kartą bausti už tą patį nusikaltimą visai nedetalizuodama, ar draudimas liečia dvigubą baudžiamąją, ar dvigubą bet kokią teisinę atsakomybę, kurios esmė yra asmens nubaudimas.

Tačiau jei dvigubos atsakomybės problemą aiškintume remdamiesi Konvencijos teksto pagrindu, tai Konvencija aiškiai nepritaria tik tokiam dvigubam baudimui, kuris yra tam tikro baudžiamojo proceso išdava. Antai teigiama, kad „niekas negali būti **persekiojamas ar baudžiamas baudžiamąja tvarka** pagal tos pačios valstybės įstatymus už nusižengimą, **už kurį jis jau buvo galutinai išteisintas ar nuteistas sutinkamai su tos valstybės teise ir baudžiamuoju procesu**“. Ta prasme būtų galima teigti, kad toks dvigubas baudimas Konvencijai lyg ir neprieštarauja. Manau, kad Lietuvos teisės požiūriu tai problema, dėl kurios suinteresuoti asmenys galėtų kreiptis į Lietuvos Konstitucinį Teismą. Tik jis vienas šioje situacijoje galėtų išaiškinti Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalies nuostatą.

VIII. Tarptautinis dvigubos atsakomybės problemos aspektas

Pastaruoju metu baudžiamajoje teisėje vis daugiau dėmesio susilaukia tarptautinis dvigubos atsakomybės aspektas. Kadangi Lietuvoje galioja ir yra taikomi tik Lietuvos įstatymai, tai ir Lietuvos Konstitucija, ir Baudžiamasis kodeksas dvigubo baudimo draudimą pirmiausia sieja su Lietuvos vidaus teisės normų taikymu. Tačiau praktikoje klausimai iškyla ir dėl kelių valstybių įstatymų taikymo už tos pačios veikos padarymą. Pasitaiko atvejų, kai asmuo, padaręs nusikalstamą veiką vienoje valstybėje, persikelia į kitą valstybę, ir ši valstybė, atsisiakiusi tenkinti kitos valstybės prašymą išduoti nusikaltėlį, pati jį nuteisia. Atlikęs bausmę nuteistasis grįžta į valstybę, kurioje jis padarė nusikaltimą. Ar gali ši valstybė traukti jį baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn pakartotinai, neatsižvelgdama į tai, kad asmuo persekiojamas Lietuvoje jau būna nubaustas už padarytą veiką kitos valstybės teismo. Ar galioja ši LR BK 3 straipsnio 4 dalies (2 str. 6 d) nuostata?

Kelių valstybių jurisdikcijos dažnai susikerta ir dėl to, kad daugumas valstybių stengiasi išplėsti savo baudžiamosios jurisdikcijos ribas ir baudžiamuosiuose kodeksuose, be teritori-

nio įstatymų galiojimo principo, įtvirtina pilietybės, interesų apsaugos, atstovavimo, universalųjį principus, kuriuo vadovaujantis numatoma galimybė traukti baudžiamojon atsakomybės asmenis, padariusius nusikalstamas veikas kitose valstybėse. Antai BK 6 straipsnio 1 dalis numato, kad pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako Lietuvos piliečiai ir nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys be pilietybės už nusikaltimus, padarytus užsienyje. Panašią nuostatą numato ir naujo BK nuostatos. Ar gali Lietuva bausti Lietuvos pilietį, užsienyje nužudžiusį kitą Lietuvos pilietį, jei jis už šį nusikaltimą jau nubaustas valstybės, kurioje jis padarė nusikaltimą, apkaltinamuoju nuosprendžiu.

Reikia atkreipti dėmesį, kad jei vidinės teisės požiūriu *non bis in idem* principas yra visuotinai pripažintas daugumos Europos ir ne tik Europos valstybių, tai tarpvalstybiniu lygiu šis principas nėra visuotinai pripažintas [17]. Viena vertus, daugelyje Europos Tarybos konvencijų, reglamentuojančių valstybių bendradarbiavimą baudžiamosios teisės srityje, yra užfiksuota *non bis in idem* nuostata. Ši nuostata įtvirtinta Europos Tarybos konvencijos dėl ekstradicijos 9 straipsnyje, Baudžiamojo proceso perdavimo konvencijos 35 straipsnyje, Tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo konvencijos 53 straipsnyje. Antai minėtos konvencijos 53 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad asmuo, dėl kurio buvo priimtas baudžiamasis nuosprendis vienoje iš susitarusių šalių valstybėje, negali būti persekiojamas ar nuteisiamas ar vykdoma bausmė už tą pačią veiką kitoje sutarties dalyvės valstybėje. Kita vertus, minėtos konvencijos numato nemažai išimčių, kuriomis gali pasinaudoti valstybės nustatydamos savo baudžiamosios jurisdikcijos ribas.

Kalbant apie dvigubos atsakomybės problemą tarptautiniu mastu pirmiausia reikia kreipti dėmesį į nusikalstamos veikos padarymo vietą. Teritorinis įstatymų galiojimo principas yra visuotinai pripažįstamas pasaulio valstybėse ir jis turi prioritetą prieš kitus principus. Kaip pasakyta Europos Tarybos baudžiamojo proceso perdavimo konvencijos komentare, jei nusikaltimas padarytas valstybės teritorijoje, vadovaujantis visuotinai pripažinta nuostata, valstybės baudžiamoji teisė yra taikoma absoliučiai ir be apribojimų [18, p. 10]. Europos Tarybos baudžiamųjų nuosprendžių tarptautinio pripažinimo konvencijos 53 straipsnio 3 dalis įtvirtina šią teorinę nuostatą, teigdamas, kad kiekviena susitariančioji valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta nusikalstama veika ar laikoma padaryta remiantis tos valstybės įstatymais, nėra įpareigota pripažinti *non bis in idem* principą, išskyrus atvejį, jei ji pati inicijavo bylos perdavimo procedūrą [19].

Taigi tarptautinės baudžiamosios teisės aspektu nebus *non bis in idem* principo pažeidimas, jei valstybė nepripažins kitoje valstybėje priimto nuosprendžio dėl jos teritorijoje padaryto nusikaltimo ir antrą kartą baus tokį asmenį.

Tačiau Europos tarybos konvencijos baudžiamosios teisės srityje numato galimybę valstybei antrą kartą bausti asmenį, padariusį nusikaltimą kitoje valstybėje ir jau nubaustą kitoje valstybėje už tą pačią veiką. Antai Europos Tarybos baudžiamųjų nuosprendžių tarptautinio galiojimo konvencijos 53 straipsnio 2 dalyje pasakyta, kad „valstybė, išskyrus atvejį, jei ji pati inicijavo bylos perdavimo procedūrą, nėra įpareigota pripažinti *non bis in idem* nuostatą, jei veika, dėl kurios kitoje valstybėje buvo priimtas nuosprendis, buvo nukreipta prieš asmenį ar instituciją arba kitą dalyką, turintį viešąjį statusą toje valstybėje, arba jei nuteistasis pats turėjo viešąjį statusą toje valstybėje. Taigi ši nuostata numato antrą išimtį iš *non bis in idem* principo.

Kartu kalbant apie Europos Tarybos konvencijas baudžiamosios teisės srityje reikia atkreipti dėmesį, kad šios konvencijos nėra tiesiogiai taikomos. Visos jos skirtos šalių vyriausybėms, kurios pasirašiusios konvenciją įsipareigoja suderinti savo įstatymus su konvencijos nuostatomis.

Kartu reikia pabrėžti, kad Konvencijos neįpareigoja, o tik suteikia valstybėms teisę konvencijoje nustatytais atvejais nepripažinti *non bis in idem* principo užfiksuojant šias nuostatas baudžiamuosiuose įstatymuose. Nors Lietuva ratifikavusi visas anksčiau išvardytas konvencijas, Lietuvos įstatymų leidėjas nei galiojančiame, nei naujame BK nepasinaudojo Konvencijos suteiktomis galimybėmis ir neįrašė formuluočių, kurios suteiktų teisę Lietuvos teisėsaukos institucijoms traukti antrą kartą baudžiamojon atsakomybės asmenis, nuteistus kitų valstybių teismų. Dargi atvirkščiai, 1961 m. BK 6 straipsnio 3 dalis, taip pat naujo BK 8

straipsnio 2 dalis numato, kad negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybén pagal LR BK asmuo, jei dėl kitoje valstybėje padaryto nusikaltimo jis ten buvo nuteistas ir atliko teismo paskirtą bausmę, buvo atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo ar buvo išteisintas, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ar bausmė nebuvo paskirta dėl senaties ar kitais toje valstybėje numatytais teisiniais pagrindais. Taigi būtų galima daryti išvadą, kad dėl užsienyje padarytų nusikaltimų *ne bis in idem* principas Lietuvoje visiškai galioja ir vidinės, ir tarptautinės baudžiamosios teisės požiūriu. Tačiau dėl nusikaltimų, padarytų Lietuvos teritorijoje, BK aiškios pozicijos nėra. Jei laikytume, kad BK 3 straipsnio 4 dalis (naujo BK 2 str. 6 d.) draudžia dvigubą baudžiamumą vidinės teisės aspektu, tai BK nėra nuostatos, tiesiogiai draudžiančios šioje situacijoje antrą kartą bausti asmenį. Taigi galima daryti ir kitą išvadą, kad šioje dalyje įstatymuose yra spraga. Nesant tiesioginių nuorodų, viskas priklauso nuo to, kaip bus aiškinama BK 2 straipsnio 6 dalies nuostata – ar tik vidaus teisės požiūriu, ar ir tarptautiniu aspektu.

LITERATŪRA

1. **Black's** Law Dictionary. Sixth ed. – St.Paul. Minn. West Publishing. 1990.
2. **European** Convention on Human Rights as amended by Protocol No. 11 European Treaty series No. 5.
3. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. – Vilnius, 1992.
4. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. – Vilnius, 1998.
5. **Valstybės** žinios. 2000. Nr. 89–2741.
6. **Teismų** praktika. – Vilnius, 1999. Nr. 11.
7. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–333–2001.
8. **Teismų** praktika. 2001. Nr. 15.
9. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–56–1999.
10. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–590–2001.
11. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–228–2000.
12. Žr. plačiau **Piesliakas V.** Ekonominiai nusikaltimai Vakarų Europos valstybių ir JAV teisėje // Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. T. 1. 1993.
13. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–304–2000.
14. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–373–2000.
15. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla 2K–531–2001.
16. **Valstybės** žinios. 2001. Nr. 47–1644.
17. **European** Convention on the international validity of criminal judgements and explanatory report. – Strasbourg, 1970.
18. **Explanatory** report on the European Convention on the Transfer of proceedings in criminal matters. – Strasbourg, 1985.
19. **European** Convention on the international validity of criminal judgements and explanatory report. – Strasbourg, 1970.

Problem of double Liability in Lithuanian Law

Prof., hab. dr. Vytautas Piesliakas

Supreme Court of Lithuania

SUMMARY

*The article is dedicated to problem of double liability for the same offence. The author touches upon the notion of double liability and distinction from the double punishment. The author explains the notion of principle *ne(non) bis im idem* and its implementation in different branches of Lithuanian law. The author investigates the rule of double liability and its implementation in penal, administrative, civil and other branches of law.*

Particular attention the author pays to problem of double punishment in case of committing crime. There are many situations when person for the committed crime could be liable according to penal code and on the other hand administrative offences code too. In other cases you can find the practice that person for the same offence is being punished according to penal code and later according to special disciplinary statutes and disciplinary measure is being imposed on him.

The next problem is problem of collision between penal and administrative liability for the same offence. Sometimes elements of crime and administrative offence is being formulated in similar way and problems arise when judge must choose type of punishment for the offence.

The author investigates and international aspect of non bis in idem and its reflection on Lithuanian legal provisions on double punishment in penal code.

The author touched upon practice of Supreme Court of Lithuania in cases related to double liability.